

NAUKA EDUKACJA WYCHOWANIE I PRACA

Księga jubileuszowa dedykowana

Profesorowi doktorowi habilitowanemu
FRANCISZKOWI SZŁOSKOWI

redakcja naukowa
Nelli Nyczkało
Jerzy Kunikowski
Grzegorz Wierzbicki

NAUKA, EDUKACJA, WYCHOWANIE I PRACA

**Księga jubileuszowa dedykowana
Profesorowi doktorowi habilitowanemu
FRANCISZKOWI SZŁOSKOWI**

Redakcja naukowa

prof. zw. dr hab. Nelli Nyczkało
prof. zw. dr hab. Jerzy Kunikowski
dr Grzegorz Wierzbicki

Warszawa–Siedlce 2018

NAUKA, EDUKACJA, WYCHOWANIE I PRACA

*Księga jubileuszowa dedykowana
Profesorowi doktorowi habilitowanemu
Franciszkowi Szloskowi*

Recenzenci monografii

prof. zw. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski
dr hab. Anna Klim-Klimaszewska

© Copyright by AKKA, Siedlce 2018
© Copyright by autorzy tekstów

ISBN 978-83-948104-6-7

Projekt okładki

Tomasz Jakubowski/PRODESIGN studio
ul. Żytnia 27, 08-110 Siedlce

Druk i oprawa

Elpil – Jarosław Pilich
ul. Artyleryjska 11, 08-110 Siedlce

Spis treści

Wstęp.....	7
Życzenia.....	9
Jerzy KUNIKOWSKI, Nelli G. NYCZKAŁO <i>Profesor Franciszek Szlosek – wspaniały człowiek, doświadczony badacz, nauczyciel i wychowawca</i>	43
Zygmunt WIATROWSKI <i>Skuteczne działania Profesora Franciszka Szloska w obszarze edukacji i nauk o pracy</i>	51
Василь КРЕМЕНЬ <i>Ціннісні орієнтири мережевого суспільства</i>	60
Jerzy KUNIKOWSKI, Grzegorz WIERZBICKI <i>Obszary edukacji dla bezpieczeństwa. Rzeczywistość i poznanie</i>	75
Stanisław JUSZCZYK, Suwam KIM <i>Komunikacja i zainteresowanie mediami cyfrowymi młodzieży polskiej i koreańskiej. Analiza porównawcza</i>	86
Олег ТОПУЗОВ , Микола ГОЛОВКО <i>Модернізація загальної середньої освіти як умова професійного розвитку особистості</i>	98
Лариса ЛУК'ЯНОВА <i>Сучасні тенденції підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими в європейських країнах</i>	108
Валерій БИКОВ, Андрій ГУРЖІЙ <i>Інформатизація освіти у цифровому суспільстві</i>	119
Роман ГУРЕВИЧ, Наталія ЛАЗАРЕНКО, Віталій БОЙЧУК <i>Інформатизація освіти: деякі здобутки та негативні наслідки</i>	136
В'ячеслав ЗАСЕНКО, Леся ПРОХОРЕНКО <i>Нова українська школа – стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами</i>	149

Віктор ОЛІЙНИК <i>Місія університету менеджменту освіти в умовах суспільних змін</i>	158
Валентина РАДКЕВИЧ <i>Модернізація технологічної та професійної освіти з опорою на наукові дослідження</i>	168
Георгій ФІЛІПЧУК <i>Освітньо-науковий вимір цивілізаційності</i>	178
Анатолій КУЗЬМІНСЬКИЙ <i>Гуманітарно-екзистенційна спорідненість педагогічної теорії й практики професорів Франтішека Шльосека і Олександра Захаренка (авторське бачення)</i>	193
Наталя БІДЮК <i>Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов: зарубіжний досвід</i>	200
Лариса РУДЕНКО, Мирослав КОВАЛЬ, Андрій ЛИТВИН <i>Методологічні підходи до формування комунікативних якостей у майбутніх фахівців цивільного захисту</i>	217
Лілія СУШЕНЦЕВА <i>Актуальні питання професійної мобільності фахівця в умовах глобалізаційних процесів у суспільстві</i>	232
Ганна ТОВКАНЕЦЬ <i>Університетська освіта в трансформації суспільства XXI століття</i>	244
Гліб ГОЛОВЧЕНКО <i>Історична ретроспектива розвитку медіа освіти США</i>	251
Надія ТИМКІВ <i>Інтернаціоналізація професійної підготовки нафтових інженерів: закономірності і принципи</i>	264
Майя КАДЕМІЯ, Володимир КОБИСЯ <i>Підготовка майбутніх учителів в умовах відкритого SMART-середовища закладу вищої освіти</i>	271
Izabella KUST <i>Kształtowanie postaw niezbędnych na rynku pracy w procesie wychowania</i>	279

Beata SZUROWSKA <i>Nauczyciel w obliczu uwarunkowań współczesnego świata</i>	290
Tatiana WALKOWIAK <i>Nauczyciel – kompetencje, kwalifikacje, osobowość</i>	303
Katarzyna JADCZAK <i>Edukacja przyrodnicza w integrowanej edukacji wczesnoszkolnej interesującym obszarem badań pedagogicznych</i>	312
Teresa JANICKA-PANEK <i>Gotowość zawodowa i naukowa uczestników Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego – dziedzictwo, doświadczenie i perspektywy</i>	328

Лариса РУДЕНКО
Мирослав КОВАЛЬ
Андрій ЛИТВИН
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Львів, Україна

Методологічні підходи до формування комунікативних якостей у майбутніх фахівців цивільного захисту

Провідним завданням освіти є підготовка освічених, творчих, висококомпетентних і кваліфікованих фахівців. Глобалізаційні та інтеграційні процеси, а також інформатизація, що торкаються нині всіх аспектів життєдіяльності суспільства, зумовлюють суттєві трансформації у вищій освіті. Стрімкий технологічний розвиток актуалізує необхідність модернізації вітчизняної системи освіти, переосмислення методологічних підходів до підготовки у закладах вищої освіти (ЗВО) конкурентоспроможних професіоналів, здатних швидко адаптуватися до сучасних викликів. У цьому контексті доцільним є врахування пріоритетних шляхів і тенденцій реформування вищої школи з метою реалізації завдань, визначених Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.

За висловом академіка Н. Ничкало, професійна освіта покликана забезпечити конкурентоспроможність, професійну мобільність, соціальну гарантію людини в умовах ринку праці¹. Ф. Шльосек у монографії «Tożsamość pedagogiki pracy w kontekście przemian systemowych», спираючись на методологічні положення Т. Новацкого і З. Вятровского та застосувавши міждисциплінарний аналіз, переконливо доводить, що суть освіти полягає в підготовці та вихованні особистості «у праці та до праці», яка є джерелом і показником цінності кожної людини². Водночас, реалії XXI ст. свідчать, що освітні стандарти визначають не лише професійні

¹ Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України: монографія. Київ: Пед. думка, 2008. – С. 62.

² Szlosek F. Tożsamość pedagogiki pracy w kontekście przemian systemowych. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2015. s. 321.

компетентності, а й загальнонаукові та гуманітарні аспекти підготовки фахівця, містять вимоги не лише до професійно важливих якостей, а й до його особистісної сфери. Такий підхід вважаємо ефективним інструментом управління якістю освіти і професійної підготовки нового покоління майбутніх фахівців.

Особливо складною є професійна освіта фахівців у галузі безпеки людини – спеціалістів цивільного захисту, що відповідають за дотримання безпеки життєдіяльності та захисту населення, запобігання та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій тощо. Від рівня їхньої компетентності залежить оперативність і якість виконання різноманітних аварійно-рятувальних, пошукових робіт, збереження життя людей, зменшення втрат від природних лих, техногенних аварій і катастроф. Вони мають володіти сміливістю, рішучістю, самовідданістю; високим рівнем фізичних кондицій; психологічною стійкістю до несприятливих чинників; здатностями злагоджено й ефективно діяти в команді з дотриманням особистої та колективної безпеки.

Відповідно до ключових напрямів освітньої політики України модернізація освіти ґрунтується на філософії людиноцентризму та передбачає орієнтацію її змісту на потреби особистості. Нова парадигма визначає провідними соціальний і гуманістичний аспекти освіти³. Її соціальна сутність полягає у формуванні в молоді необхідних із погляду соціального замовлення якостей особистості та засвоєнні соціокультурного досвіду. Гуманістичний аспект визначається спрямуванням освітнього процесу на розвиток вроджених здібностей, соціально і професійно важливих якостей майбутніх фахівців, їхній саморозвиток тощо. Реалізація цих положень зумовлює перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, що актуалізує потребу впровадження інноваційних методик і технологій навчання⁴. Зважаючи на це, формування особистості фахівця цивільного захисту передбачає виховання людини інноваційного типу мислення й культури завдяки створенню освітнього простору, який

³ Чумак О. В. Парадигма освіти XXI століття: інноваційні аспекти; http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf (дата звернення: 15.04.2018).

⁴ Козяр М. М. Інтерактивні методики навчання у ВНЗ. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. Вип. 42 (46). Харків : НТУ «ХПІ», 2015. – С. 285.

враховує суспільні й державні потреби, новітні освітні технології, а також запити кожної особистості. Методологічне забезпечення інноваційного педагогічного процесу полягає у визначенні закономірних зв'язків освітніх систем, що реформуються, та цілісному застосуванні сукупності теоретичних підходів і методичних положень, необхідних для підвищення ефективності навчально-виховної взаємодії.

Аналіз проблеми формування комунікативних якостей у фахівців цивільного захисту

Сучасна філософія бачить перспективу людства у становленні нового гуманітарного мислення на основі принципів цілісності буття, культури, особистості. Освіта в цьому контексті є сферою соціокультурної життєдіяльності, в якій відбувається становлення духовно зрілої, морально вільної особистості, здатної нести відповідальність за долю земної цивілізації та культури, захищати людство від природних, техногенних і соціально зумовлених катаклізмів, забезпечувати мир і спокій у країні та світі.

Як відомо, становлення особистості фахівця відбувається у процесі професійної підготовки у процесі взаємодії та інтерактивного спілкування. У такий спосіб набувається соціальний досвід і створюється власна система міжособистісних і суспільних зв'язків, які неодмінно передбачають певний вид взаємин і потребують навичок різного типу спілкування. Культура взаємин і комунікативна культура є особливо важливими взаємозумовленими професійними й особистісними характеристиками фахівця цивільного захисту.

Ґрунтуючись на цих положеннях і враховуючи здобутки сучасної психолого-педагогічної теорії, у цій статті ми обґрунтуємо та проаналізуємо **методологічні підходи** до професійної підготовки, які забезпечать оптимізацію процесу підвищення професійної компетентності фахівців цивільного захисту шляхом розвитку їхніх комунікативних якостей. Виходитимемо з філософського, культурологічного, психолого-педагогічного змісту поняття комунікативної культури, визначення його сутності в контексті формування комунікативних якостей фахівців цивільного захисту, що прямо й опосередковано пов'язано з теорією та методикою професійної освіти, загальною та професійною педагогікою (педагогікою праці), загальною, соціальною,

педагогічною та екстремальною психологією, психологією праці, а також психопедагогікою.

Для нашого дослідження важливими є ґрунтовні дослідження, присвячені проблемам професійної підготовки фахівців-рятувальників, які виконали українські вчені О. Бикова, В. Бут, О. Євсюков, М. Коваль, В. Козлачков, М. Козяр, М. Корольчук, В. Лефтеров, П. Образцов, І. Овчарук, В. Пліско, Ю. Приходько, В. Садковий, О. Тімченко та ін. Зокрема відомий у цій галузі дослідник, член-кореспондент НАПН України М. Козяр визначив провідні методологічні підходи до підготовки особового складу служби цивільного захисту: історико-філософський, системний, структурний, функціонально-організаційний, особистісно-діяльнісний, проблемний, прогностичний, антропологічний, генетичний, інтегративний⁵.

На жаль, в останні роки наслідки аварій, катастроф, стихійних лих стають усе більш масштабними і небезпечними для населення, довкілля й економіки. Відповідно, роль служб із ліквідації надзвичайних ситуацій зростає в усьому світі. З прикрістю зазначимо, що розповсюдження сепаратистських протистоянь, анексія частини території та розгортання військово-терористичних дій із численними жертвами посилили ризики виникнення в Україні техногенних катастроф зі складними наслідками. У цих обставинах удосконалити захист громадян від виниклих і потенційних загроз у природному, соціальному та техногенному середовищі – першочергове завдання Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Із збільшенням обсягів завдань зростають і вимоги до якості підготовки фахівців цивільного захисту. Разом із тим змінюються теоретико-методологічні засади і навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців, які мають усвідомлювати адміністративно-правові, економічні, соціально-гуманітарні та психологічні аспекти діяльності, володіти сучасними способами ведення аварійно-рятувальних робіт, вміти використовувати автоматизовані засоби профілактики і ліквідації надзвичайних ситуацій, взаємодіяти з колегами, співробітниками інших служб і постраждалими, компетентно виконувати свої функції, виявляти почуття обов'язку тощо.

---

⁵ Козяр М. М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів : Сполом, 2004. 376 с.

Формування комунікативних якостей майбутніх фахівців цивільного захисту спрямоване на розвиток мотивації самореалізації, прагнення до збагачення та поповнення знань, усвідомлення необхідності розвитку професійної самосвідомості, утвердження професійно-комунікативних цінностей. Зважаючи на це, ми розглядаємо **комунікативну культуру фахівців цивільного захисту** як: умову їхнього особистісного та професійного становлення; спосіб самореалізації та досягнення успіху у професійній діяльності; засіб самоствердження в процесі міжособистісної взаємодії.

Основні методологічні підходи до професійної підготовки фахівців цивільного захисту

Виховання особистості, підготовленої до життя та праці у світі, що змінюється, формування в молоді сучасного світогляду і культури міжособистісних відносин, розвиток творчих здібностей і навичок самоосвіти й самореалізації особистості, конкурентоспроможної на ринку праці, дозволить забезпечити *синергетичний підхід* до організації освітнього процесу. І. Зязюн вбачає в синергетиці «важливий крок до розуміння феномену людини у всіх різновидах її вияву: пізнанні, творчості, здоров'ї, освіті, комунікації, входженні людини в природне, соціальне, культурне середовище»⁶.

Сутність синергетичного підходу до освіти і навчання зумовлена потребою розвитку творчого мислення у майбутніх фахівців. Його застосування розвиває здатність трансформувати теоретичні та практичні знання у стратегії розв'язання проблем, методи перетворення нового знання на власне мислення й відчуття⁷. В основу такого бачення покладається принцип гуманізму та ціннісний ідеал особистості – історично зумовлений взірць моральних чеснот, який впливає на формування поведінково-комунікативного стандарту.

Професійний і особистісний розвиток фахівця цивільного захисту обов'язково супроводжується суперечностями, що зумовлюють перебудову ціннісних орієнтацій, самопізнавальну та самовиховну активність (Б. Ананьєв, Д. Ельконін). Синергетичний

⁶ Зязюн І. А. Синергетичні параметри педагогіки як детермінанти креативного навчання. *Креативна педагогіка*. 2012. № 5. С. 7–13.

⁷ Кремень В. Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення. *Педагогіка і психологія : вісник НАПН України*. 2012. № 2(75). С. 5–11.

підхід утверджує ідею самоорганізації, пробудження власних сил і здібностей людини, пошук індивідуальних шляхів розвитку. Якщо розглядати професійне становлення майбутніх фахівців цивільного захисту з погляду синергетики, то процес формування їхніх професійно-комунікативних якостей є особливою формою саморозвитку, яка стимулює фахове й особистісне зростання.

З'ясувати якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби окремої особистості та суспільства, а також ідеї і спонукання у вигляді норми та ідеалу дає можливість аксіологічний підхід⁸. Цінності та ціннісні орієнтації є важливими чинниками професійного становлення особистості. У процесі професійної підготовки вони передусім впливають на мотиваційну сферу майбутнього фахівця та, відповідним чином, проектується на розвиток його комунікативних якостей і поведінки у процесі професійної діяльності. Особистісні цінності формуються на основі позитивно значущих для людини подій, явищ та їх властивостей, ідей і спонукань. Завдяки їм особистість надає перевагу певним смислам, внаслідок чого обирає відповідні способи своєї поведінки. Тобто взаємозалежність ціннісних орієнтацій і потребнісно-мотиваційної сфери особистості зумовлюється морально-соціальними детермінантами, які регулюють її діяльність.

Із позицій аксіологічного підходу комунікативна культура передбачає наявність у суспільному й індивідуальному житті людини комунікативних норм, способів і засобів відповідно до ієрархії цінностей та установок. Завдяки комунікативній культурі задовольняються вкрай необхідні потреби людини у спільній діяльності та духовному розвитку. Роль аксіологічного підходу підкреслюється положенням про нерозривний зв'язок цінностей і задоволення професійних потреб з ідеями гуманізму і культури⁹. Основу комунікативної культури генералізує її гуманістичний характер, що підсилює значення аксіологічного компонента, зокрема таких цінностей як гуманність, інтерес до людини, духовність, які вважаємо надзвичайно важливими для фахівців цивільного захисту.

⁸ Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. <http://www.kandidatnauk.com/infot.php?idd=4&id2=20> (дата звернення: 5.05.2018).

⁹ Чайка В.М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: монографія / за ред. Г. В. Терещука. Тернопіль: ТНПУ, 2006. – С. 29.

відповідально здійснювати саморегуляцію діяльності та поведінки в будь-яких ситуаціях, особливо в екстремальних.

Зважаючи на це, особистісно орієнтований підхід дозволить спроектувати взаємодію в галузі професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту на основі врахування особистісних особливостей і моделювання професійно-екстремальних ситуацій у вигляді творчої навчально-пізнавальної діяльності. Формування їхніх комунікативних якостей передбачає опанування сукупністю прийомів і навичок організації взаємин у професійній діяльності за допомогою комунікативних засобів. Важливу роль у цьому процесі відіграють особистісні характеристики самого фахівця. Відповідно до цих положень курсант (студент) має бути й об'єктом, і суб'єктом навчання. Це означає, що необхідно враховувати насамперед його потреби, мотиви, цілі, здібності, активність, інтелект та інші індивідуально-психологічні особливості. Метою освітнього процесу, орієнтованого на особистість, є підтримка її гуманістичного начала й розвиток механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання тощо, необхідних для її становлення та взаємодії з людьми.

Особистісно орієнтований підхід дозволяє тлумачити комунікативну культуру особистості як єдність двох взаємопов'язаних, проте якісно своєрідних підструктур: особистісної, до якої належать мотиваційноціннісні установки, комунікативна спрямованість особистості, вибір певних способів взаємодії з іншими, поведінка, яка охоплює вербальні та невербальні засоби спілкування, комунікативні стратегії, прийоми впливу на співбесідника. Реалізація цього підходу полягає в концентрованому вираженні особистості професіонала в його комунікативній культурі.

Провідні механізми формування та розвитку особистості шляхом проектування, конструювання, організації й управління діяльністю розглядає *діяльнісний підхід* як фундаментальний пояснювальний принцип, предмет вивчення й оцінювання сучасної педагогіки і психології¹⁹. Психологічна теорія діяльності ґрунтується на уявленні про діяльність як соціальну за своєю природою систему, в якій людина (або колектив людей) є активним системотвірним елементом.

---

¹⁹ Чайка В.М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: монографія / за ред. Г. В. Терещука. Тернопіль: ТНПУ, 2006. – С. 22.

На сучасному етапі розвитку діяльнісної теорії спостерігається посилення уваги до особистісних параметрів суб'єкта діяльності та його внутрішньої активності. Ключовими у ній є обґрунтовані С. Рубінштейном особистісний принцип діяльності, положення про діяльнісну природу людини крізь призму ідеї суб'єктності, характеристика діяльності як прояву активності суб'єкта в системі його суспільних відносин, що виявляє і формує його психіку і сприяє розвитку²⁰. Зв'язок психіки людини з її діяльністю полягає в об'єктно-діяльнісному та суб'єктно-свідомому співвідношенні конкретного суб'єкта з продуктами його діяльності та відносинами, що її детермінують. Це сприяє виявленню суб'єктом вищого рівня активності. Людина в такий спосіб стає творцем власної долі, а її діяльність набуває особистісного змісту, самостійності, творчості.

Діяльнісний підхід спирається на положення про те, що психіка людини нерозривно пов'язана з її діяльністю та цією ж діяльністю зумовлена. Ця взаємозалежність сприяє вирішенню життєво важливих для особистості завдань, які визначають її існування й розвиток. Тобто діяльність особистості є механізмом перетворення зовнішніх впливів у новоутворення особистості як продукти розвитку. Це зумовлює особливу важливість реалізації діяльнісного підходу під час побудови освітніх технологій, провідною метою яких визнається не накопичення знань, а формування способу ефективних дій.

У контексті діяльнісного підходу професійна підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту передбачає навчання відповідних професійних дій, формування яких неможливе без засвоєння певних знань. Діалектика тут проектування підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту має починатися з аналізу їхньої професійної діяльності на операційному рівні. Лише після цього може бути визначений необхідний обсяг практичних знань. Засвоєння знань призводить до закріплення вже відомих й опанування нових дій, які опосередковують становлення професійних здібностей і способів поведінки майбутніх

---

²⁰ Рубінштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. – С. 492.

фахівців²¹. Тобто знання мають постійно здобуватися ними у процесі професійної діяльності.

Із позицій діяльнісного підходу, згідно з яким будь-яке явище суспільного життя, є проявом діяльності як універсального способу існування людини й суспільства, комунікативні якості фахівців цивільного захисту визначаються як система знань, норм, цінностей і зразків поведінки, прийнятих в суспільстві, і вміння органічно, природно й невимушено реалізувати їх у професійній діяльності. При цьому комунікативній культурі властиві як загальні ознаки особистісної культури фахівця, так і відображення специфічного характеру його професійної діяльності. Реалізація діяльнісного підходу в процесі формування комунікативних якостей майбутніх фахівців цивільного захисту передбачає опанування ними теоретичних знань, етико-психологічних положень, принципів і норм, що мають загальний характер у конкретному суспільстві, та практичних умінь і навичок комунікативної взаємодії у професійній діяльності. Під таким кутом зору комунікативну культуру необхідно розуміти як спосіб та інструмент успішної професійної діяльності, а також як передумову і мету самореалізації в ній особистості фахівця.

Чітку орієнтацію на майбутнє, яка виявляється в можливості конструювання перспектив своєї освіти з урахуванням успішності в особистісній і професійній діяльності, передбачає компетентнісний підхід, який ґрунтується на міждисциплінарних вимогах до результату освіти. До застосування компетентнісного підходу в освітньому просторі науково-педагогічну громадськість спонукала необхідність допомогти майбутнім фахівцям навчитись правильно вирішувати будь-які проблеми у певних навчальних, життєвих, професійних ситуаціях. Це передбачає високий ступінь готовності майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності, забезпечує активізацію механізмів їхнього загального і професійного саморозвитку з урахуванням мотивації та її динаміки у процесі професійної підготовки. Упровадження компетентнісного підходу передбачає спрямування освітнього процесу на формування

---

²¹ Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. 3-е изд., испр. Москва: Академия, 2006. – С. 48.

у майбутніх фахівців цивільного захисту професійної компетентності, яка не лише забезпечить якісне вирішення професійних завдань, а й сприятиме самоорганізації особистості в діяльності, виявленню та розвитку її творчого потенціалу.

Поняття «професійна компетентність» виражає єдність теоретичної та практичної готовності в цілісній структурі особистості й характеризує її професіоналізм, який визначається рівнем професійної освіти, індивідуальними здібностями і досвідом, мотивацією до самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до обраної діяльності. Вищим проявом професійної компетентності Б. Гершунський вважає здатність до творчого сприйняття, розуміння та перетворення в галузі професійної діяльності та професійної стосунків²².

Професійна компетентність майбутніх фахівців формується у процесі навчання під впливом особистісних, соціально-психологічних, організаційних та інших чинників. Розглядаючи компетентність у соціально-педагогічному контексті, І. Зязюн вважає її екзистенціальною властивістю людини та продуктом її власної життєтворчої активності²³, що забезпечує особистість можливістю вирішувати будь-які притаманні певній галузі проблеми, незалежно від ситуації. Тобто у змісті поняття «компетентність» поєднуються не лише когнітивний і технологічний, а й мотиваційний, етичний, соціальний і поведінковий елементи. У такий спосіб компетентнісний підхід забезпечує підвищення соціальної активності, конкурентоспроможності та професійної мобільності майбутніх фахівців, особливо в умовах постійного зростання конкурентності на ринку праці.

Компетентнісний підхід підсилює практико орієнтованість освіти, висуває на перший план не лише інформованість курсантів і студентів, а й їхнє вміння вирішувати життєві та професійні завдання, акцентує увагу на результатах освіти. Причому як результат розглядається не сукупність засвоєної інформації, а здатність людини діяти у проблемних та екстремальних ситуаціях.

---

²² Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: учеб. пособ. для самообразования. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: Педагогическое общество России, 2002. – С. 83.

²³ Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. Київ; Глухів: РВВ ГАПУ, 2005. – С. 10-18.

Його реалізація у процесі розвитку комунікативних якостей майбутніх фахівців цивільного захисту передбачає формування їхньої комунікативної компетентності як професійно важливої якості, сутність якої полягає у зв'язках між уміннями і навичками людини й успішним виконанням певного комунікативного завдання в реальній надзвичайній ситуації, пошуку рішень для усунення труднощів, що виникають у процесі спілкування під час виконання професійних обов'язків. Це сприяє формуванню вищого рівня готовності майбутніх фахівців цивільного захисту до професійної діяльності, оптимізації їхнього особистісного розвитку, прагнення до професійного самовдосконалення через удосконалення комунікативних якостей.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Отже, можемо стверджувати, що якість підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту в закладах вищої освіти підвищиться, якщо забезпечуватиметься ефективно формування в курсантів і студентів комунікативних якостей. При цьому зміст і методи професійного навчання повинні враховувати синергетичний, аксіологічний, культурологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний і компетентнісний підходи. Це дозволить значно підвищити ефективність роботи молодих фахівців під час ліквідації та попередження надзвичайних ситуацій, їхню професійну дієздатність, психологічну стійкість і надійність, забезпечить продуктивну співпрацю з населенням і постраждалими, високий рівень індивідуальної та групової злагоженості під час ліквідації причин і наслідків аварій, катастроф, стихійних лих.

У науковому плані врахування положень розглянутих методологічних підходів у процесі професійної підготовки сприятиме розумінню сутності, змісту та структури комунікативної культури фахівців цивільного захисту як комплексу їхніх професійно важливих комунікативних якостей. Перспективи подальших пошуків вбачаємо в обґрунтуванні на цій основі методичних положень щодо вдосконалення освітнього процесу у профільних закладах вищої освіти галузі безпеки людини.